

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

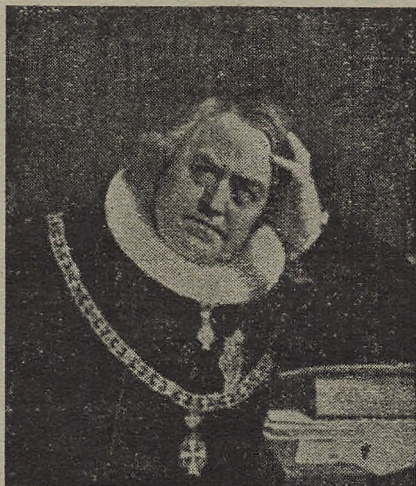
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Gunnar Brier
D. G. Monrad

186

AUG. OLSENS BOGHADEL
KBHN. HELLERUP

GUNNAR BRIER
D. G. MONRAD

FAGLIG LÆSNING NR. 186
TIDSSKRIFT FOR SKOLE OG HJEM
NITTEDE AARGANG — 6. HÆFTE

99.4
Mo 55.4
br

Redigeret af JØRGEN BANKE og S. P. FREDEBO
AUG. OLSENS BOGHANDEL, HELLERUP

1946

I N D H O L D.

Indledning	Side 3
1839—48	— 4
1848—63, Indenrigspolitikken	— 5
„ Udenrigspolitikken	— 11
Krigen	— 13
New Zeeland	— 15
Biskoppen	— 16
Redegørelsen	— 18
Politiker igen	— 20
Døden og Eftermælet	— 23

Omslagsbilledet efter Maleri af I. V. Gertner:
D. G. Monrad (1864).

163

1944-45

Den 24. November 1811 fødtes Ditlev Gothard Monrad, „den mærkeligste Personlighed i hele Danmarks nyere Historie”. Hans egen Historie tager os paa en ejendommelig Maade om Hjertet.

Monrads Far og Bedstefar var Jurister, men de forudgaaende seks Generationer var Præster; deraf forklarer han selv den Splittelse i Sindet, der gjorde ham til baade Præst og Politiker. Faderen blev 1814 udnævnt til Foged i Nordlands Amt i Norge, men blev sindssyg Aaret efter og maatte nedlægge sit Embede; Hjemmet blev opløst, og Kone og Børn maatte tage Ophold hos Slægtninge. Monrads Mor døde tidlig, men Sønnen huskede altid hendes kummerfulde Træk og det ømme, moderlige Smil om hendes Læber. — Faderen døde i dybeste Tungsind mange Aar efter. Monrad kom i Huset hos en Moster, der var gift med en Købmand i Præstø, og det var Mening, at han skulde til Handelen; ved venlige Menneskers Hjælp kom han dog til at læse, og 1830 tog han Studentereksamen, med ug i alle Fag.

Den fattige Student, der drog til København for at studere Teologi, mindede i sit Ydre lidt om „den fattige Fugl”, men de forunderlig gennemtrængende, graablaa Øjne, hvis Blik man aldrig glemte, var en Herskers. Aaret efter fik han Regensen, og dermed mere betryggede Kaar. Man ventede sig meget af ham, men han fik faa virkelige Venner; han var aldrig aaben og ligetil som andre unge, og de fleste frastødtes af hans æggede, spottende Form.

Snart kom han ind i en alvorlig religiøs Krise, Tro og Tvivl vekslede. Det, der gav ham Fred i Sindet, var Overbevisningen om, at Gud hører en Bøn selv fra et Menneske, der tvivler. „Bedst er det at bede

troende, men kan du ikke bede troende, saa bed tvivlende, thi Bønnen er netop Vejen fra Tvivlen til Troen", siger han mange Aar senere i sin Bog „Fra Bønnens Verden". Her skriver han ogsaa om Fadervor: „Menneskens Søn kendte Menneskesjælens Kaar og vidste, at der indtil Dagenes Ende vilde være mange, hvis Tro vilde være svag. Saa sænkede han sin Bøn ned til de lidettroende, for at ogsaa de skulde bede den". — Fra nu af arbejdede Monrad paa at leve et stadig inderligere Kristenliv, samtidig med at hans rastløse Aand med mageløs Kraft beskæftigede sig med „Riget af denne Verden".

I 1838 tog han teologisk Embedseksamen, og to Aar efter blev han Magister. Han vilde gerne være Universitetslærer i østerlandske Sprog og var saa heldig at faa et stort Stipendium til Studier i Udlandet. Inden han rejste, forlovede han sig med en smuk og begavet Pige, Emilie Lütthans, Datter af en rig, københavnsk Muremester. — Monrad rejste til Paris. Han studerede sit Fag paa Bibliotekerne, men satte sig ogsaa ind i fransk Aandsliv og Statsforfatning. Undertiden dukkede Tanken om at blive Præst op. Da Studierne i Paris var til Ende, afbrød han Rejsen, tog til København — og blev Politiker.

1839—48.

3. December 1839 døde Frederik 6., og dermed gik Enevælden i Danmark i Graven; den elskede Landsfader havde endda selv skabt en Forskole til en fri Forfatning ved 1834 at give Folket de raadgivende Stænder.

Christian 8., den nye Konge, havde i sin Tid underskrevet Norges fri Forfatning, og nu satte Danmarks unge Frihedsvener, de liberale, deres Lid til ham. Det blev en dyb Skuffelse: Kongen var uvillig. — For Monrad blev det klart, at Folket maatte vækkes til selv at forlange at tage Del i Landets Styre; her laa hans Opgave.

Som faa var han udrustet; hans Viden om og Indsigt i Samfundsspørgsmaal syntes at omfatte alle Forhold.

Føreløbig virkede han som Bladudgiver og Redaktør, og gennem hans Artikler fik Læserne Grundlag for at danne sig en Mening. Forbilledet for et Lands Styreform fandt han i Frankrigs og Englands frie Forfatninger; de raadgivende Stænder var kun „en Barnerangle“. Alle Vegne stod der Respekt om ham som Skaber og Leder af den vaagnende offentlige Mening. Vittighedspressen, der ikke sparede de kendte Mænd, rørte ikke Monrad; „man angriber ikke den Mand med Knappenaal, som man føler maa angribes med Lanse“, sagde Redaktøren, Digteren Goldschmidt.

I 1840 var Monrad blevet gift. Kort efter søgte han Skoledirektørembedet i København, men Kongen — og Dronningen — ønskede ikke at se ham i Embedet. I 1846 skete der noget ganske overraskende: Monrad blev Præst i Vester Ulslev paa Lolland. Maaske var han blevet træt af den mægen Tale om Politik; man mente, der kunde gaa mange Aar, inden den frie Forfatning kom. Maaske var det Præsten, der sejrede over Politikeren. — Livet som Præstefolk paa Landet betød en stor Forandring for Monrad og hans Kone; hun, der var svagelig, blomstrede op; han, der egentlig ikke havde nogen dyb Samfølelse med det jævne Folk, tiltaltes af Bondens sunde Omdømme. Længe varede det dog ikke, inden han savnede Samlivet med Vennerne i Hovedstaden.

1848—63. — INDENRIGSPOLITIKKEN.

Tiaaret 1840—50 var fuldt af politisk Spænding i næsten alle Europas Lande: Frihedsbevægelsen løb Storm mod Enevælden. Fyrsterne søgte at dæmme op for Bevægelsen ved at gøre Indrømmelser; Christian 8. gav saaledes Love om Amts- og Sogneraad (en lignende Lov for Købstæderne var kommet under Fr. 6.), og indførte andre Reforme; men Folk krævede mere. Andre Vanskeligheder truede. Kongen ønskede at bevare den dansk-tyske Helstat samlet, men den slesvig-holstenske Bevægelse forlangte Slesvig-Holsten forenet under den augustenburgske Hertug, og de liberale (nationalliberale) krævede et Danmark

til Ejderen. — Monrad var mere maadeholden end mange andre; for ham gjaldt det altid om at bevare Forbindelsen mellem Nutid og Fortid. Han var ikke i forreste Linje i Nationalitetskampen, og om de liberale anden store Hjertesag: Skandinavismen, der tilsigtede en Forening af de tre nordiske Riger, mente han, at den forudsatte en skandinavisk Samhørighedsfølelse, der først skulde udvikles. — I December 47 lod Kongen udarbejde et Forslag til en fri Forfatning, som dog ikke tilfredsstillte nogen. Men 20. Jan. døde Kongen, og det blev hans Søn, Frederik 7., der skulde løfte Arven efter ham. Ingen havde tiltroet ham Evnerne dertil, men alle Mangler til Trods gjorde han det paa en Maade, der med Rette skaffede ham Ryet som Danmarks folkekæreste Konge.

Nu var der Bud efter Monrad. Han talte, ret maadeholdent, ved Kasinomødet 20. Marts 1848, hvor man vedtog Adressen til Kongen, hvori man krævede en fri Forfatning for Danmark til Ejderen og et Ministerium, der havde Folkets Tillid. — Monrad var selvskreven, da dette, Martsministeriet, dannedes; i dette optoges endvidere bl. a. Orla Lehmann og Tscherning.

Ministeriets Opgave var foruden at ordne det slesvigske Spørgsmaal at give en fri Forfatning. Det var fremfor nogen anden Monrad, der opbyggede Forfatningsværket, og han byggede paa den Folkevilje, han i særlig Grad havde været med til at skabe. Som han senere sagde: „Politikeren bygger med Strømningerne, der gaar gennem den offentlige Mening, og som er Livets Kilder”. — Det er den Tanke, som nu har faaet Formen: „Folkets Vilje skal være Landets Lov”.

Folkeviljen krævede almindelig Valgret. Og Monrad var, sammen med flere andre liberale Førere, villig til at gaa ind for den. Det, han mest af alt frygtede, var, at den Modsætning, der raadede mellem Samfundets forskellige Klasser, skulde ødelægge det Samarbejde, der var nødvendigt for Landets Lykke. Man havde allerede set, at Øernes Gaardmandsstand, der var samlet i „Bondevennernes Selskab”, den eneste faste politiske Organisation, man kendte, følte sig som et udpræget Klasseparti og saa med skarp Mistillid paa de liberale,

Monrad. Tscherning. Lehmann.

Efter Constantin Hansens Maleri af Den grundlovgivende
Rigsforsamling.

„de kjoleklædte“, skønt disse havde støttet Bondevennerne saa meget og Tscherning var deres første Formand; „de kjoleklædte“ saa til Gengæld ned paa „de kofteklædte“. Det eneste, man opnaaede ved en indskrænket Valgret, var at skabe Misfornøjelse. For Helhedens og Harmoniens Skyld blev Monrad den almindelige Valgrets tro Forsvarer. Dog ventede han, at Menigmand foreløbig vilde stemme paa Manden af den dannede Middelstand, den Stand, han ansaa for Folkets Kærne. — Alm. Valgret anvendtes da første Gang ved den Rigsforsamling, der skulde udarbejde Grundloven, idet dog $\frac{1}{4}$ af Medlemmerne var kongevalgte; aldrig har nogen dansk Rigsdag talt saa mange betydelige Personligheder.

Allerede i November 1848 gik Martsministeriet af; det faldt paa det slesvigske Spørgsmaal. Tanken om en Deling af Slesvig var taget op af England og Prøjsen, og Ministeriet var klar over, at det var den eneste holdbare Løsning. Den gik imidlertid paa tværs af den Stemning, de liberale selv havde skabt. Monrad sagde nok, lidt overmodig: „Det bliver min Sag“ (at vende Stemningen). Men for første Gang mærkede han nu, hvor uimodstaaelig Folkeviljen kan være; Antydningen om Delingstanken vakte en vældig Harm i alle Kredse; denne Løsning var uigennemførlig. — Monrad blev Biskop over Lolland-Falster; han blev ikke Medlem af Rigsforsamlingen.

Længe varede det dog ikke, inden han fandt det nødvendigt at gribe ind i den politiske Udvikling. Den almindelige Valgret var i Fare; det saa ud til, at de liberale svigtede den. Monrad rejste til Hovedstaden og samlede Partiet til Forhandling. Han vilde sejre, og han sejrede, „et Hoved højere end alt Folket“; alle blev revet med — mange bag efter bitre over deres Eftergivenhed.

5. Juni 1849 underskrev Kongen Grundloven. Enhver uberygtet, selvstændig Mand over 30 Aar fik Valgret til begge Rigsdagens Ting. — Ved Junigrundloven sikredes Folkestyret og de Menneskerettigheder. Demokratiet bygger paa, først og fremmest Retten til frit at tænke, tro og tale.

Monrad havde Grund til at være tilfreds. I de fleste Tilfælde var det ham, der havde udformet Lovens Afsnit. Han saa det derfor som sin særlige Pligt og Ret at udtale sig om, hvorledes den i givet Fald rettelig skulde forstaas, og det var ikke mindst ham, der lærte de i Begyndelsen lidet trænede Rigsdagsmænd, hvorledes et Lovarbejde foregaar. Han var klar over, at den frie Forfatning havde mange Fjender, og derfor maatte den sikres og underbygges ved de Resultater, der opnaaedes; men han foretrak de smaa, jævne Skridt, fordi man derved bevarede Sammenhængen med det, man kendte. — Ingen har gjort saa meget for den demokratiske Udvikling herhjemme som han; og dog var hans Følelse for Folkestyret ikke noget medfødt, som f. Eks. hos Tscherning, men dikteret af hans Vilje. I Virkeligheden havde Monrad en medfødt Respekt for Autoritet og Tradition; et Udslag heraf var hans Ønske om at faa Godsejerne ind i det politiske Liv. Oplysende er følgende lille Replikskifte mellem Monrad og Tscherning under en Debat i Folketinget 1853; Monrad havde i en lille Sidebemærkning udtalt: „. . . hvis der var en Mand her i Landet, der ejede mere end Halvdelen deraf, vilde vi dog vist finde det rimeligt, at han uden Valg kom til at tage Sæde i Rigsdagen“. — „Nej, tværtimod“, afbrød Tscherning, „han maatte aldrig komme her“.

I de kommende 15 Aar blev Junigrundloven da Grundlaget for en Udvikling saa enestaaende i Danmarks Historie, ved Love om kommunalt Selvstyre, om Skatteligning, om Fattigvæsen, om Skolevæsen, om Toldvæsen, om fri Adgang til Erhverv, om Sikring af religiøs Frihed o. m. a. — Monrad var under hele Perioden Folketingsmand for Nykøbingkredsen og i de sidste Aar Minister. Det var en lykkelig Tid for ham; alle hans Evner blev taget i Brug. „Af hans ydre Fremtræden modtog man et Indtryk af Friskhed og Kraft; hans noget fyldige, men aandfulde Træk, indrammede af kastanjebrunt, lidt lokket Haar, beherskedes helt af de dybe, levende Øjne. Man beundrede hans grundige Indsigt i de forskelligste Sager og af hans fængslende, betagende Form; hans Tanke-

dybde, digteriske Glød og ætsende, hakkende Spot gjorde ham til en uimodstaelig Modstander. Han var uovertruffen i det praktiske Arbejde paa Rigsdagen. Men han var ikke elsket. Han saarede ofte ved en spydig, æggende Tone...". Han var ikke vennsæl og vindende, man syntes endop at kunne mærke en vis Kulde bag den indtagende Form, selv overfor mange af dem, der regnede sig for hans Venner. Dertil kom, at man ikke havde rigtig Tillid til ham; han var ofte uberegnelig; han kunde se en Sag fra for mange Sider, og truede den med at gaa i Haardknude, havde hans hurtige Tanke forlængst syslet med en helt uventet Løsning. Men faa kunde unddrage sig hans Personligheds Magt, og ved de betydningsfulde Afstemninger tyede de fleste ind under „den lollandske Krumstav”.

Ingen Samling kunde opvise saa rig en Høst som Samlingen 1860—61, hvor Monrad var Indenrigsminister. De vigtigste Love, der gennemførtes, var Loven om Fæsternes Forhold og Jernbaneloven, hvorefter bl. a. den østjyske Længdebane anlagdes. Bondevennerne (Venstre) ønskede Fæstegodsets Overgang til Selveje ordnet ved Tvangsafløsning (mod Erstatning). Godsejerne var fanatiske Modstandere heraf; Monrad fandt en frivillig Ordning, begge Parter kunde godkende. Jernbaneloven krævede det endnu større Forhandlingsevne at faa gennemført. — Alt lykkedes for Monrad; jo mere Arbejdsstof, jo glædere og spændstigere var han, aldrig trættet. Men han forlangte ogsaa meget af sine Medarbejdere; „naar det gælder, forlanger jeg, at de ikke gør Forskel paa Dag og Nat”. Han havde vist, at „Aristokrati og Demokrati kunde mødes i fredeligt Samarbejde i Grundlovens Aand”. — Forklarligt, at han, til en forhenværende Minister, der udtalte sin Glæde over at være fri for Ansvaret, i sin Følelse af Medbør sagde: „Giv mig Magten. Ansvaret tynger mig ikke”. — Den Tid var ikke langt borte, da han tyngedes til Jorden af Ansvaret.

Ogsaa Skolen kom til at nyde godt af Monrads umaadelige Arbejdskraft. Ministeriet Ørsted truede 1854 Junigrundloven, og Monrad ledede af den Grund

et lidenskabeligt Angreb paa det, med det Resultat, at Kongen lod det falde; men forinden havde Ministeriet som Straf afskediget Monrad som Bisp, ligesom flere andre liberale Førere mistede deres Embeder. Det følgende Ministerium gjorde ham til Overdirektør for Borger- og Almueskolevæsenet, og han gennemførte i Løbet af de følgende to Aar saa vigtige Love om Skolens Ordning og Læreruddannelsen, at en af Skolens kendte Folk 50 Aar efter skrev: „Ingen enkelt Mand har siden Aarhundredets Begyndelse udrettet saa meget for Skolen som han”.

1848—63. — UDENRIGSPOLITIKKEN.

Var de nationalliberales Indsats i den indre Politik straalende, saa førte deres Udenrigspolitik til et ydmygende Nederlag.

Trods Treaarskrigen var det slesvig-holstenske Spørgsmaal uløst, og først 1851—52 fik vi ved Aftaler med Stormagterne (og Sverige-Norge) en Ordning. Slesvig maatte efter den ikke staa i nærmere Forhold til Danmark end Holsten; til Gengæld garanterede Stormagterne det samlede Riges Bestaaen og anerkendte Prins Christian af Lyksborg som arveberettiget til Kronen efter den barnløse Frederik 7. — Ejderpolitiken maatte opgives.

Efter et mislykket Forsøg af A. S. Ørsted gennemførtes en Helstatsordning 1855. Junigrundloven blev indskrænket til at gælde Kongerigets særlige Anliggender, medens der for Rigets fælles Sager dannedes en ny Rigsdag, Rigsraadet, hvor alle Rigets Dele var repræsenteret. Det viste sig snart, at Ordningen var ubrugelig i Praksis; de tyske Medlemmer nægtede at møde, Forfatningen var blevet dem paatvunget, de klagede til det tyske Forbund, og nu var det ogsaa Slesvig, der skulde „beskyttes”. Helstaten var i denne, og vel i enhver anden Form umulig. Overbevisningen herom banede Vej for de liberales gamle Tanke: Danmark til Ejderen. Hall var blevet Ministerchef 1857; han nød en næsten ubegrænset Tillid, var meget forhandlingsdygtig og havde ikke „Nerver”. Hans Plan var, at Holsten langsomt skulde opgives, samtidig med at Slesvig knyttedes til Kongeriget og al fremmed Indblanding her afvistes.

I 1863 begyndte Lavinen at rulle. Holsten blev udskilt, og i September forelagde Hall Rigsdagen et Forslag til en Fællesfor-

fatning for Kongeriget og Slesvig, et aabent Brud paa Aftalerne. Alt stiledede mod en Krig, og vi var daarligt forberedt; kun Flaaden var et Lyspunkt, den var Prøjsens overlegen. — Men vi skulde jo heller ikke kæmpe alene: Vi regnede, og med nogen Grund, med Hjælp fra Stormagterne, særlig fra England, hvis Førsteminister, Lord Palmerstone, 23. Juli i Underhuset udtalte, at hvis Danmark blev angrebet, vilde vi ikke komme til at kæmpe alene. Og vi stode paa Sverige-Norge, hvis Konge, Karl 15., aabenlyst arbejdede for at danne et svensk-dansk Forsvarsforbund, hvorved Sverige skulde vinde Ære og Magt.

Efterhaanden som Afgørelsen nærmede sig, blev det dog klart, at vi vilde komme til at staa alene; derfor kunde vi først og fremmest takke Bismarck, Tidens mest snu og mest hensynsløse Statsmand, og saa meget mere farlig, som han undervurderedes af alle. Hans Plan var, at Prøjsen, ikke den augustenborgske Hertug, skulde have Hertugdømmerne; Havnen i Kiel skulde være Basis for det nye Tysklands Østersøflaade. Derfor var en Krig nødvendig; det vilde ogsaa have sin Betydning, at Prøjsen kæmpede for „forfulgte“ tyske Brødre.

Paa Rigsdagen var mange, navnlig Tscherning, betænkelige, men de nationalliberale ivrige, f. Eks. Ploug, der haabede, at Regeringen „vilde overlade Sagen til »Jens«“. Den 13. November blev Forslaget vedtaget. — To Dage efter døde Frederik 7. uden at have naaet at underskrive Loven.

Den nye Konge, der dengang var meget lidt afholdt, tøvede tre Dage med at underskrive Novemberforfatningen, fordi han saa, at en Krig da vilde være næsten uundgaaelig. Hall lagde ikke Skjul paa, at hvis han nægtede at skrive under, vilde hans Stilling som dansk Konge være mere end tvivlsom; Kongen bøjede sig. Loven skulde træde i Kraft 1. Januar.

Nu var Tiden kommen for Bismarck til at handle: Aftalerne var brudt. Prøjsen og Østrig krævede Forfatningen taget tilbage inden 1. Januar. Stormagterne henstillede indtrængende til Danmark at give efter; Kongen var stemt for det, men Hall var urokkelig. Han var kørt træet efter de langsommelige Forhandlinger gennem Aarene og ansaa det for nytteløst at gøre yderligere Forsøg overfor en Modstander, der med alle Midler vilde Krigen; han har vel ment, at først naar vi havde en Krig bag os, var en Løsning mulig. Kongen var i Knibe; han vilde gerne have et Ministerium, der delte hans Mening om Tingene, men han kunde ikke finde nogen, der vilde tage Ansvaret.

Efter en Forhandling med Kongen paatog Monrad, der havde været Medlem af Halls Kabinet, sig da at danne Ministerium. Det blev dannet Aarets sidste Dag; det var smaat bevendt med Tilliden til det, det stod og faldt med sin Chef.

K R I G E N .

Monrad havde ikke nogen bestemt Plan klar, han vilde følge, men stode paa, at han kunde overvinde Vanskelighederne, efterhaanden som de meldte sig. Det vældige og ansvarsfulde ved Opgaven svarede til det Drag mod det eventyrlige, der var i hans Karakter. — Den 16. Jan. kom et Ultimatum fra de tyske Magter: Novemberforfatningen skulde tages tilbage inden 48 Timer. Regeringen erklærede det for umuligt, men vilde ændre den, hvis man kunde enes om en anden Ordning. Det blev afslaaet, og 1. Febr. begyndte Krigen.

Under de Meza's Overkommando havde Hæren taget Stilling ved Dannevirke, som Folk havde en ubegrænset Tiltro til, og sammen med Kongen kom Monrad dertil. Han fortæller et Par oplysende Træk fra Turen; han spurgte en Soldat om Aftenen: „Hvorfor tager De ikke Kappen paa?“ „Jeg har ikke faaet nogen“. En Officer klagede over, at Østrigerne havde Kvarter i Landsbyerne saa tæt ved Slesvig By. „Hvorfor har man ikke brændt dem af?“ spurgte Monrad. „Men havde det ikke været Synd!“ lød Svaret. — Samme Dag Kongen og Monrad havde forladt Stillingen, blev det besluttet at rømme den, og Natten mellem 5. og 6. Febr. forlod Hæren Dannevirke — til stor Ærgrelse for den tyske Overkommando, der havde været sikker paa at afskære Hæren.

Rømningen overrumplede Monrad, som havde ventet, at Overkommandoen, der ganske vist havde frie Hænder, blot vi bevarede en slagkraftig Hær til Foraaet, vilde have kæmpet forinden, og han var klar over, hvilket Chock Efterretningen vilde give Folket. — Søndag den 7. var han i København, hvor han modtoges med en uheldvarslende Tavshed af Befolk-

ningen. Samme Dag var der Møde i begge Tingene. Monrad meddelte, at Rømningen af Dannevirke var kommet overraskende for baade Kongen og ham; skønt han var umaadelig træt, beherskede og beroligede han Tingene ved sin Tale. Men i Byen var Stemningen paa Kogepunktet; Folk troede, at Kongen og Monrad havde spillet under Dække med Fjenden. Om Natten samledes en ophidset Folkemængde udenfor Monrads Bolig og raabte: „Landsforræder!“ og: „Til Helved med din sorte Sjæl!“ — Den Nat var brændt ind i Monrads Erindring. De Meza blev fjernet fra sin Post, ofret paa Folkestemningens Alter.

Imidlertid kæmpedes der haardt ved Dybbøl; Hærelødsen vilde gerne undgaa den sidste, haabløse Kamp; men Monrad, der forøvrigt selv havde en Søn i Skanserne, stoledes paa Meddelelser fra den usikre, vaklende Krigsminister og ønskede Forsvaret fortsat; en Sejr betød efter Monrads Mening meget baade indadtil og udadtil. 18. April faldt Skanseresterne da efter en ulige, heltmodig Kamp, der mere end noget andet har givet os en moralsk Ret til Slesvig.

Nu kunde den Konference begynde, som England havde sammenkaldt til i London. Her drejede Forhandlingerne sig snart om en Deling af Slesvig, og England foreslog Sli—Dannevirke-Linjen. Meget modvillig gik Christian 9. ind paa Forslaget. De tyske Magter holdt paa Linjen Aabenraa—Tønder. Begge Parter stod stejlt paa deres, og det viste sig umuligt at enes om Voldgift, Mægling og Folkeafstemning for at trække Grænsen. Den tyskvenlige Dronning Victoria udtrykte det saadan: „Det synes haabløst at bringe Danskerne til Fornuft“. — I det afgørende Statsraadmøde 20. Juni overlod Monrad det til Kongen at træffe Beslutningen; Silinjen blev fastholdt. Selvfølgelig havde Ministeriet det lovmæssige Ansvar for Afgørelsen, men Kongen havde et moralsk Ansvar, hævdede Monrad.

Konferencen sprængtes 26. Juni. — Tre Dage efter tog Prøjserne Als. Meget mod Monrads Vilje havde Overkommandoen kun forberedt et lidet virkningsfuldt

Forsvar af Øen. „Als var tabt, Danmarks Sol gik ned“, skriver han.

Dette Nederlag fuldbyrdede Omslaget i Folkestemningen. Modet var tabt; Fred for enhver Pris, blev Løsenet. For Monrad var denne Selvopgivelse den dybeste Skuffelse; han vilde ikke anerkende Nederlaget for uopretteligt: Først naar Landet og Hovedstaden var indtaget eller en fjendtlig Flaade Herre i vore Farvande, var vi nødt til at modtage Fred for enhver Pris — og Flaaden havde dog sejret ved Helgoland 9. Maj. Fortvivlelsens Kamp til sidste Mand kunde maa-ske vende Stemningen i Europa til Gunst for os.

Men Monrad stod alene. Den 8. Juli bad Kongen ham om at gaa, og tre Dage efter var et nyt Ministerium dannet. Det maatte i Wien modtage Sejrherrerens Diktat: Afstaaelsen af Landet til Kongeaæn.

Da Fredsbetingelserne skulde vedtages i Rigsraadet, stemte Monrad Nej. Han sagde bl. a.: „ . . . det er, som om Dødsstemplet sættes paa den danske Folkelighed, naar 2—300.000 af vore danske slesvigske Brødre gives hen til deres værste Fjender. . . . Jeg frygter for, at denne Fredsslutning vil være Danmarks Dødsdom”.

NEW-ZEELAND.

Monrad følte en umaadelig Tomhed efter Spændingen. En vældig Opgave var mislykkedes for ham, og hertil kom den knugende Følelse af et uafkrysteligt Ansvar, der aldrig forlod ham. Han var aandelig ude af Ligevægt og følte sig legemlig overanstrengt. Han havde tabt Tilliden til sig selv, og han saa ingen Fremtid for Danmark. Han vilde ud, bort fra det hele. Dertil kom, at hans Kone var svagelig og trængte til et mildere Klima, Sønnen vilde faa andre Chancer i det fremmede, og endelig følte Monrad selv Slægtskabet med vore Forfædre, der fulgte deres Udvé og drog over Havet. — I 1865 drog han med sin Familie til New Zealand — „som den af Danmark forladede”.

Der levede de et rigtigt Nybyggerliv. I flere Maa-neder boede Mændene i Telt, til de fik fældet Urskovens Træer til Tømmer og kunde opføre et Bjælke-

hus; til sin Svoger, Digteren Chr. Winther, skrev Monrad: „Du kan ikke tro, hvor det er behageligt at have en Skorsten!“ — En Skuffelse havde han: hans hjemmeavlede Tobak egnede sig bedst til at slaa Moskitoer ihjel med!

Nybyggerlivet bekom dem alle godt; Monrad genvandt sit Helbred, og hans Kone blev raskere; men de tunge Tanker om Ansvaret slap ham ikke; bag den ydre Ro var der et Dyb af Tungsind; han levede et Dobbeltliv.

Imidlertid havde det hele Tiden været Monrads Mening, at han vilde tilbage igen, og i April 1869 kom han til Danmark. — Om Grunden til Hjemrejsen forklarer han: „... at jeg har kunnet bevare Sjælens Fred og Glæde under Livets stærke Bølgeganget, skylder jeg ene den Herre Kristus. Jo mere dette gik op for mig, des mere følte jeg det som en Pligt at aflægge Vidnesbyrd derom, inden jeg forlod denne Verden. Derfor vendte jeg tilbage til Danmark, søgte og fik Landsbykald“. — Kaldet var Brøndbyvester og -øster.

B I S K O P P E N .

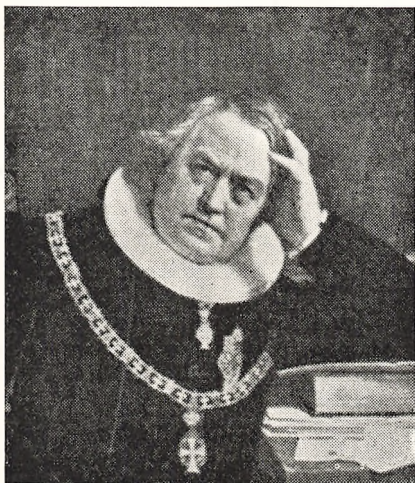
I 1871 blev Monrad, for anden Gang, Biskop over Lolland-Falster Stift, og til begges store Glæde fik Fru Monrad Lov til at leve sine sidste Maaneder i deres gamle Hjem i Nykøbing Bispegaard.

Monrad var paa een Gang den myndige Prælat og den jævne Sjælesørger, ikke mindst naar han var ude paa Visitats, anmeldt og uanmeldt.

Man var vant til at se en Bisp i en fornem Vogn, med Kusk og Tjener. Monrad kom i sit lille Enspænderkøretøj, hvor han selv var Kusk, i en graa Støvfrakke, og ofte med en gammel Kone, som han havde samlet op paa Vej til Kirke. Var alt ikke, som det skulde være, kunde han være meget ubehagelig ved Visitatsen, og saa Vé den sølle Præst eller Degn, det gik ud over; Efterladenhed hadede han som Pesten, han, der selv saa Arbejdet som en Lykke. — Et Utal af Anekdoter var i Omløb om ham.

Engang var han paa Visitats hos en Præst, der var noget lad. Efter Gudstjenesten var der fin Middag i Præstegaarden. Bag-

efter spadserede Monrad sammen med Præstefruen i den store Have, hvor en Havemand havde travlt med et eller andet; han stod netop ledig for at se paa den fornemme Gæst. „Deres Mand er doven“, sagde Monrad pludselig. Det gav et Sæt i Fruen, og en forlegen Rødme bredte sig over hendes Kinder. „Ja, jeg mener: Deres Havemand“, tilføjede Biskoppen. Dermed var den „Næse“ overgivet til Viderebesørgelse.

I. V. Gertner: D. G. Monrad (1864).

En anden Præst var kendt for at „væve“, naar han prædikede. Monrad spurgte ham, engang han uanmeldt havde overværet Gudstjenesten: „Sig mig, forbereder De Dem paa Deres Prædiken?“ — Præsten blev lidt forvirret, men sagde: „Paa den første Halvdel; den sidste former jeg, som Aanden indgiver mig det“. — „Saa taler De bedre end Aanden“, var Biskoppens rappe Bemærkning.

Visitatserne var for Monrad et meget vigtigt Led i Bispegerningen, ikke mindst fordi han derved fik Lejlighederne til at bringe Menighederne sit eget aandsbaarne, myndige Vidnesbyrd om sin og Menighedens Herre. En anden Del af hans Gerning var hans Arbejde som Forfatter af opbyggelig og religiøs-viden-

skabelig Litteratur. Hans Prædiksamling og „Fra Bønnens Verden” fik en vid Udbredelse. — Den 5. Bøn, „Forlad os vor Skyld, som vi og forlader vore Skyldnere”, spillede en overvældende Rolle for ham. Han havde paa sin udsatte Post faaet mange Uvenner og mange Fjender, og han havde selv slaaet haardt til Gengæld. Nu havde han den Opfattelse, at Gud kræver af os, at vi skal tilgive vore Fjender, inden vi selv kan opnaa Tilgivelse. — Nogen Tid før han døde, sagde han en Morgen til sin Datter: „I Nat har jeg gennemgaaet Rækken af alle dem, som jeg mindes har forset sig imod mig, og jeg har kunnet forvisse mig om, at jeg har tilgivet dem af mit fulde Hjerte, saa nu kan jeg trygt stole paa, at min Synd ogsaa vil vil blive mig forladt”. Og den gamle Biskops Ansigt straaede af Glæde.

REDEGØRELSEN.

Begivenhederne fra 64 optog Sindene i mange Aar, og Angrebene paa Mændene fra dengang, og da særlig paa Monrad, gentoges atter og atter. Men det var hans Agt „at gaa tavs i Graven og overlade til Historien at oplyse Begivenhederne 1864”. — 1880—81 skrev han dog en Redegørelse, hvor han vilde „sige Sandheden om 64 uden at støde”, men han udgav den ikke. „Et godt Eftermæle er en dejlig Ting, men det er min Tro, at enhver faar til sidst den Dom, han har fortjent”. — Redegørelsen blev først udgivet 1914.

Hans Bedømmelse her af de Mænd, der sammen med ham havde raadet for Danmarks Skæbne, lige fra Kongen og nedefter, er præget af en Mildhed, der staar i skarp Modsætning til den selvbevidste Kraft, der prægede Monrad i Kampens Dage. Han var prøvet i Modgang og mildnet under den Tanke, at „Tilgivelsen er Prøvestenen”.

Skriftet er først og fremmest en hensynsløs Selvanklage. — „Var det rigtigt, eller var det et Misgreb?” (at Ministeriet Hall fastholdt Novemberforfatningen). „Atter og atter har jeg forelagt mig selv dette Spørgs-

maal, og stillet mig som fremmed og udenforstaaende overfor Besvarelsen, og atter og atter har Svaret lydt: »Det var et Misgreb«. — Om Grunden dertil siger han: „Der fortælles, at Dyrene, naar de længe er blevet forfulgt, stundom pludselig vender sig om mod Hundene, selv om Døden derved bliver dem vis. Ministeriet var længe blevet jaget; det havde forsøgt forgæves at komme til Overenskomst; man var træt, og man følte, at Folket var træt og begyndte at blive utaalmodigt over for de evig frugtesløse Underhandlinger, over den aarlange Usikkerhed og Uvisshed. Man var blevet grebet af den Følelse: nu maa det briste eller bære. Men jeg skulde have talt for Eftergivenesshed...”. Og da det lige før det afgørende Statsraadsmøde 20. Juni blev klart, at Kongen ikke havde Tillid til Ministeriet, burde det være traadt tilbage, eller maaske være slaaet ind paa Kongens Politik: Personalunionen, saaledes at Kongens Person bandt Rigets Dele sammen.

Man havde beskyldt Monrad for, at det var af Magtsyge, han paatog sig at danne Ministerium efter Hall; han siger derom: „Ogsaa Magten har sin Sødme, jeg indrømmer det. Der er noget tilfredsstillende ved at gennemføre Love, der har blivende Betydning; Dagens Timer bliver indholdsrige og vægtige ved de mange Afgørelser, hvoraf andres Ve og Vel er afhængig”. Men: „Min Samvittighed giver mig det Vidnesbyrd, at jeg ikke lededes af en lidenskabelig Tilbøjelighed til Magt og Vælde, men af Hensyn til Fædrelandets Tarv gik ind paa at blive Halls Efterfølger”.

At Monrad indenfor Folkestyrets Rammer var en Selvherskernatur, er dog givet, men hans stærke Ansvarsbevidsthed faar ham til at paatage sig det Ansvar, han dog rettelig kunde dele med andre: Konge, Ministerkolleger, Hærledelse. Ogsaa hans Kritik af vore „varme” Allierede er afdæmpet, og han kunde ellers med fuld Føje have fældet en haard Dom over deres Lunkenhed, Kortsynethed og Underfundighed.

Allerede 1877 havde han skrevet: „Det er Afgørelsen, der gør svimmel. Ansvars uhyre Vægt tynger

paa Tanken og forvirrer den. Stil en Mand udenfor Afgørelsen, tag Ansvar et fra ham, og han vil dømme sundt og klart. Læg Afgørelsen i hans Haand og Ansvar et paa hans Hoved, og han bliver ofte svimmel, og hans Svimmelhed bliver stor, og han styrter". — Her udtrykker han sig endnu mere personligt: „Hvis man spørger: Anerkender du da, at du ej har været Stillingen voksen? saa svarer jeg: „Ja, jeg anerkender det, og føjer endogsaa til: Jeg har været i mange Stillinger, høje og lave, og jeg anerkender det samme med Hensyn til dem alle, ikke mindst med Hensyn til Landsbypræstens . . . Men saa siger jeg paa den anden Side til mig selv, at ogsaa Uvirksomhed medfører et Ansvar. . . . Og saa — ja, hvorfor skulde jeg ikke sige det, hvorfor skulde jeg skamme mig — saa søger jeg min Trøst i det store, det gamle, det uforgængelige Verdensraab: Gud, vær mig naadig!"

Gaar et Folk under med lyse Minder om en hæderlig Kamp, varsler det Genopstandelse, derfor maatte vi have kæmpet til det sidste. I givet Fald var det bedre, at „Kongeriget fulgte Slesvig" ind i Tyskland, end at Slesvig blev overladt til sin Skæbne alene; den samlede Nationalitet, støttet til Universitet og Skoler, vilde have en ganske anden Modstandskraft. (Man drømte ikke om, hvordan man i vore Dage likviderer en „uønsket" Folkegruppe).

Han omtaler Tomheden, da det hele var forbi: „Det er en besynderlig Følelse, der pludselig opstaar, naar en Byrde tages fra ens Skuldre. Den høje Stilling havde ikke bedaaret mig; jeg vidste godt, at den kun var noget rent forbigaaende. Medens jeg var i den, sagde jeg ofte til mig selv: Hvordan mon du kunde finde dig i at være Skopudser? Og saa sneg jeg mig ofte til at børste mine egne Støvler, naar jeg kunde gøre det uset. Der er virkelig noget højst tilfredsstillende ved at faa et Par smudsige Støvler blanke".

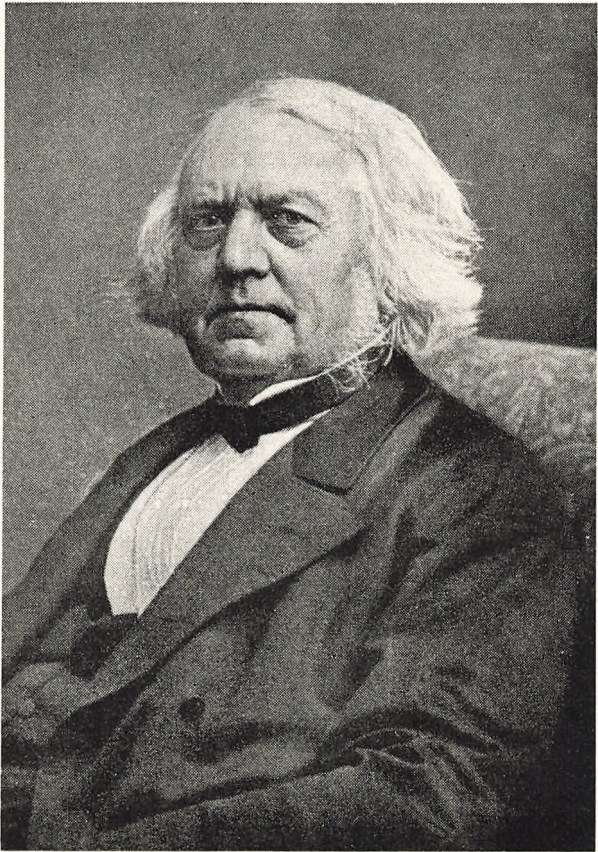
POLITIKER IGEN.

Efter Krigen havde vi faaet den ændrede Grundlov af 1866, idet der, under Indtrykket af den almindelige

Haabløshed, var blevet Flertal for at indskrænke den almindelige Valgret til Landstinget. Det viste sig dog snart, at man havde faaet et meget daarligt Grundlag for Lovgivningsarbejdet; ingen havde forudset det tydeligere end Tscherning og Grundtvig, der sammen bad Kongen om ikke at underskrive Loven. De første Aar gik det endda nogenlunde, men saa forenedes Godsejerpartiet og de nationalliberale, der begge frygtede „Almuens raa Kraft“, i Partiet Højre med skarp Front mod Bondepartiet Venstre — flere Partier var der foreløbig ikke. I 1872 fik Venstre Flertal i Folketinget og krævede nu, efter engelsk Mønster, Folketingsparlamentarismen gennemført, saaledes at Ministeriet skulde have Flertal i Folketinget, medens Højre — og Kongen — modsatte sig Kravet. Først 1901 sejrede Folkestyret helt efter en opslidende Kamp. I denne kaldte Venstre paa Monrad.

Allerede i 1871 og 72 havde han efter Opfordring stillet sig ved Folketingsvalg, uden dog at opnaa Valg. Senere var han blevet skuffet i sit Haab om at blive kongevalgt Landstingsmand. Og selv om han stadig skrev om politiske Emner, havde han nu gjort sig fortrolig med den Tanke, at det var slut med hans Deltagelse i Politik, saa meget mere, som han led af en fremskreden Hjertesvaghed. At han gik ind paa at lade sig opstille, og vælge, i Middelfart i 1882, havde sin Aarsag i, at han haabede at kunne mildne begge Partiers Kamplyst og Kampmidler, der gjorde ethvert frugtbringende Samarbejde umuligt.

Indtil nu havde Monrad ikke været Tilhænger af Parlamentarismen, der forudsatte skarpere Partirammer, end han yndede. Men nu var han klar over, at enhver fri Forfatning i Tidens Løb maatte føre til Parlamentarisme; det folkevalgte Tings Vilje kunde ikke trodses. — Men Partimand blev han ikke: i Grundlovsspørgsmaal blev han Venstres sikre Støtte, i Forsvarssagen stemte han med Højre. — Men hans Rigsdagsarbejde blev en Skuffelse for ham — og for andre. Ved at gaa ind i Politik havde han sat sit gode Navn og Rygte paa Spil, var blevet forstødt af sine konservative Venner og blev nu Genstand for hade-

D. G. Monrad (efter Fotografi 1882).

fulde Angreb. Og intet var naaet; han var en Ener i Tinget, der var ikke Brug for hans Mægling.

Men 1885 indledede Regeringen en 10-aarig Periode, hvor den regerede uden om Folketinget. Grundloven var knust, foreløbig. Monrad følte det som en Sorg; „jeg priser dem lykkelige, hvis Øjne er lukkede, inden de saa den Ødelæggelse, der er kommet over vor Frihed”. — I August 1886 nedlagde han paa Grund af Svaghed sit Mandat. — Hans Tro og Tillid til Dan-

marks Sag var ikke blevet lysere. Men han følte, som i alle Livets Sorger, Trøst i Ordet: „Ske din Vilje!”

DØDEN OG EFTERMÆLET.

Hidtil havde Monrad ejet en næsten ubegrænset Arbejdskraft; den begyndte nu at svinde med den tiltagende Hjertesvaghed. Hans sidste Aar forløb harmonisk i Ægteskab med Emmy Hage, som han var blevet gift med 1875. Aftenerne i Bispegaarden tilbragtes ofte i hyggeligt, selskabeligt Samvær med Musik og Oplæsning eller et Parti Whist, og de afsluttedes med Andagt af Biskoppen. — Til sidst svigtede Kræfterne. En Dag i Marts 1887 kom Lægen for at se til ham, og da han var gaaet, fik Monrad af sin Kone at vide, at han næppe havde langt igen. Den gamle Biskop viste kun Glæde ved det og sagde, at han var vis paa, at han ikke levede Maaneden ud. — Ugedagen derefter maatte Fru Monrad rejse til sin Mors Sygeleje. „Du maa ikke være ked af det, hvis jeg lister af, mens du er borte”, sagde Monrad halvt spøgende. — Da hans Datter næste Dag kom ind til sin Far, sad han døende i sin Stol; han havde siddet og læst i det nye Testamente. Et Par Minutter efter døde han, 28. Marts 1887.

Saa vidtfavnende en Aand er Monrad, at ingen Forsker endnu har følt sig kaldet til at udtale Historiens endelige Dom over ham. Anføres skal kun, hvad den store Venstrepolitiker Viggo Hørup udtalte efter hans Død: „Han var oven over Mændene fra sin Aargang, og han var aldrig ganske som de andre. En vidtspændende Natur, Præst og Frisindet, en Sværmer og en praktisk Arbejdskraft som faa, Digteren blandt Politikerne, en grublende Aand, en ensom Mand og dog en Verdensmand med en sikker Gang blandt Menne-skene, i alt, hvad han talte og skrev, fuld af Personlighed og Stemning, en Mester i de Overgange mellem Alvor og Skæmt, som det danske Folk har saa let ved at følge . . . Over alle den Tids Mænd rager et Hoved frem . . . Monrads. Lad os glæde os over, at der endnu gror saa store Træer i de danske Skove”.

Oversigtskort over Sønderjylland.

Efter Johan Ottosen: Vor Historie, III.

De vigtigste Kilder:

N. Neergaard: Under Junigrundloven, I og II.

Aage Friis: D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864.

D. G. Monrad: Politiske Breve.

Povl Bagge: Studier over D. G. Monrads Statstanker.

Fred. Nørgaard: D. G. Monrad.

